

Bartłomiej Rasala

Akademia Leona Koźmińskiego, Warszawa

bartekrasala@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3447-1666>

Udostępnianie materiałów z akt postępowania przygotowawczego biegłym – geneza oraz praktyczne skutki zmian wprowadzonych ustawą z dnia 19 lipca 2019 r.

<http://dx.doi.org/10.12775.SIT.2021.034>

Na mocy art. 1 pkt 30 Ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (tekst jednolity: Dz.U. z 2021 r. poz. 534) dokonano zmiany art. 198 § 1 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (dalej: k.p.k.)¹, istotnie modyfikując możliwość zapoznania biegłych z materiałami postępowania karnego, a także wymuszając zmianę organizacji pracy organów prowadzących postępowanie przygotowawcze. Ustawa obowiązuje od 5 października 2019 r.

Poniżej podjęto próbę przedstawienia nowego modelu udostępniania akt biegłym, przyczyn leżących u podstaw omawianej nowelizacji, niezbędnych do dokonania właściwej ich wykładni i stosowania, a także praktycznych aspektów zastosowania aktualnych przepisów w codzienności procesowej.

¹ Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 556 ze zm.

1. Udostępnianie akt biegłym w przeszłości

Obecna treść art. 198 k.p.k. jest konsekwencją uzupełniania regulacji zawartych w poprzednich kodeksach postępowania karnego i konsekwentnego ograniczania możliwości udostępniania biegłym materiałów spraw karnych.

Kodeks postępowania karnego z dnia 19 marca 1928 r. (Dz.U. z 1928 r. Nr 33, poz. 313) pozostawiał organom procesowym szeroką dowolność w tym zakresie. Zgodnie z art. 134 powyższej ustawy biegli mogli za zgodą sądu lub prowadzącego śledztwo lub dochodzenie przeglądać akta sprawy w całości lub w części. Decydujące w tej kwestii było zatem uznanie organu procesowego. W literaturze, jak i praktyce obecny był już jednak pogląd, że udostępnienie akt biegłemu może nastąpić jedynie wyjątkowo, w przypadkach, gdy jest to potrzebne do wydania opinii².

Zgodnie z art. 181 § 1 Ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1969 r. Nr 13 poz. 96) akta sprawy udostępniano się biegłemu jedynie „w miarę potrzeby”. Tę zaś przesłankę rozumiano jako równoznaczną z określeniem „w interesie wykrycia prawdy”³, a więc oznaczającą sytuację, w której znajomość akt przez biegłego jest niezbędna lub może być pomocna do wydania opinii⁴.

Treść opisanego wyżej przepisu została przeniesiona wprost do art. 198 § 1 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego⁵. Dopiero na mocy nowelizacji z dnia 10 stycznia

² A. Mogilnicki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2019 (reprint wydania z 1933 r.), s. 309, Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych, i grodzkich, Dz.U. z dnia 14 grudnia 1932 r. Nr 110, poz. 909/32.

³ S. Kalinowski, w: *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, red. M. Mazur, Warszawa 1976, s. 260.

⁴ R.A. Stefański, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2003, s. 904–905; A. Kryże, w: A. Kryże, P. Niedzielak, K. Petryna, T.E. Wirzman, *Kodeks postępowania karnego. Praktyczny komentarz z orzecnictwem*, Warszawa 2002, s. 371.

⁵ Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 556.

2003 r.⁶ przepis poddano modyfikacji, dodając po wyrazach „akta sprawy” przesłankę: „w zakresie niezbędnym do wydania opinii”.

Ustawodawca przyjął tym samym zasadę, że akta nie powinny być każdorazowo przekazywane w całości, a jedynie w niezbędnej części, tj. takiej, bez udostępnienia której opinia mogłaby być wadliwa. Sposób podziału akt lub wybór konkretnych materiałów pozostawiono jednak organowi procesowemu. Nie było przy tym przeszkód, aby akta udostępnić w całości, jeśli było to niezbędne do wydania opinii⁷.

W literaturze podnoszono, że w praktyce ograniczenia w udostępnieniu akt biegłemu nie są przestrzegane w dostatecznym stopniu. Przyczyn takiej sytuacji dopatrywano się w obawie organów procesowych przed nieprzekazaniem biegłemu istotnych materiałów, a także dążeniem do ograniczenia obowiązków związanych z dopuszczeniem dowodu z opinii biegłego na skutek odstąpienia od wyszczególniania materiałów podlegających udostępnieniu⁸.

2. Zakres zmian oraz ich skutki

Analizując aktualną treść art. 198 § 1 k.p.k., w pierwszej kolejności należy zauważyć, że przesłankę niezbędności do wydania opinii ustawodawca odniósł do decyzji o udostępnieniu akt biegłemu, a nie decyzji o ustaleniu zakresu przekazywanych materiałów. Organ procesowy jest zatem obecnie każdorazowo zobowiązany do ustalenia, czy wydanie prawidłowej opinii nie jest możliwe bez przekazywania jakichkolwiek materiałów biegłemu⁹. W konsekwencji za

⁶ Dz.U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155.

⁷ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 1127; K. Gajowniczek-Pruszyńska, w: K. Gajowniczek-Pruszyńska, P. Karlik, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do ustawy z 19.7.2019 r.*, Warszawa 2020, s. 103.

⁸ G. Krzysztofiuk, w: *Kodeks postępowania karnego*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, s. 882.

⁹ D. Gruszecka, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020 s. 495, inaczej: G. Krzysztofiuk, op.cit., s. 883, według którego zmiana przesłanki „w miarę potrzeby” na „jeżeli jest to niezbędne”,

domyślne należy uznać opiniowanie bez dostępu do akt, a przekazanie poszczególnych materiałów za wyjątek od tej reguły.

Jest to zmiana o tyle istotna, że w poprzednim stanie prawnym, dokonując wykładni przedmiotowego przepisu, wskazywano, że wynika z niego norma co do zasady „pozwalająca na udostępnianie biegłym akt sprawy, w wyjątkowych przypadkach odmawiająca lub ograniczająca zakres udostępnienia”¹⁰.

Wydaje się, że osiągnięty efekt jest zgodny z intencją ustawodawcy. W uzasadnieniu projektu ustawy wskazano bowiem na celowość przeciwdziałania błędnej praktyce udostępniania biegłemu akt sprawy w każdym wypadku przed sporządzeniem opinii niezależnie od rzeczywistej celowości takiej czynności. Argumentowano jednocześnie, że często jest to zbędne i czasochłonne, a nadto powoduje, że akta sprawy nie są w tym czasie dostępne dla stron i organu procesowego¹¹.

Powyższe argumenty legły także u podstaw zmiany zakresu przedmiotowego normy wynikającej z art. 198 § 1 k.p.k. Przepis nie przewiduje już bowiem możliwości udostępnienia akt sprawy ani ich części. Przedmiotem udostępnienia są obecnie jedynie poszczególne dokumenty z akt sprawy lub uwierzytelnione kopie tych dokumentów.

Istotny problem w tym zakresie podnosi Dagmara Gruszecka¹², zauważając, że taka regulacja powoduje niebezpieczeństwo, iż organ procesowy, nie dysponując wiedzą fachową, sam nie będzie w stanie podjąć właściwej decyzji, jakie dokładnie materiały są biegłemu potrzebne. Biegły zaś, nie znając kompletnego stanu akt i pełnego zakresu materiałów, może mieć problem z właściwym dokonaniem selekcji, tj. bez pominięcia niczego, co byłoby przy-

w kontekście całościowego brzemienia przepisu, w praktyce nie wprowadza żadnej zmiany.

¹⁰ J. Dzierżanowska, w: J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecznictwem*, Warszawa 2019, s. 338.

¹¹ Projekt Rady Ministrów: Zmiana ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 21 lutego 2019 r., Sejm RP VIII kadencji, nr druku 3251.

¹² D. Gruszecka, *op.cit.*, s. 495.

datne do wydania opinii. W konsekwencji w przypadku aktywności biegłego konieczne będą dodatkowe konsultacje, co może wydłużyć czas opiniowania. Brak inicjatywy biegłego może natomiast odbić się negatywnie na jego zdolności do sformułowania opinii spełniającej wymogi fachowości, rzetelności, spójności i zupełności¹³.

Na podobne skutki opisywanej zmiany wskazuje także Katarzyna Gajowniczek-Pruszyńska. Autorka zwraca ponadto uwagę, że ograniczenie możliwości udostępnienia biegłym całości akt postępowania sprzeciwia się zasadzie integralności zgromadzonego i zabezpieczonego materiału dowodowego w danej sprawie, zwłaszcza w przypadku, gdy konieczne jest przekazanie oryginalnych dokumentów¹⁴.

Należy jednak zastrzec, że wciąż teoretycznie możliwe jest udostępnienie wszystkich dokumentów z akt sprawy. Aktualne brzmienie art. 198 § 1 k.p.k. takiej wyjątkowej możliwości nie eliminuje¹⁵. Zawsze niezbędne jest jednak przeprowadzenie analizy każdego z dokumentów pod kątem przydatności do opiniowania¹⁶, a następnie ich precyzyjne wyodrębnienie z akt sprawy lub sporządzenie kopii.

W praktyce udostępnianie jedynie poszczególnych dokumentów sprawdza się w szczególności w przypadku opinii związanych z kryminalistycznym badaniem zabezpieczonych w sprawie śladów, w których biegłym niezbędna jest wiedza tylko w zakresie konkretnych okoliczności (np. dotyczących naniesienia śladu). W sytuacji zasięgania opinii np. biegłych z zakresu wypadków drogowych, psychiatrów czy psychologów nowelizacja rodzi natomiast konieczność wykonania dodatkowych czynności technicznych. Często bowiem tego rodzaju biegli przy wydawaniu opinii korzystają z szerokiego

¹³ C. Kulesza, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, wyd. 2, Warszawa 2020, Lex.

¹⁴ K. Gajowniczek-Pruszyńska, loc.cit.

¹⁵ D. Gruszecka, loc.cit.; G. Krzysztofiuk, loc.cit.; M. Nawrocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, w: *Biegły w postępowaniu cywilnym i karnym. Komentarz praktyczny, orzecznictwo, wzory pism procesowych*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2020, Legalis.

¹⁶ G. Krzysztofiuk, loc.cit.

zakresu dokumentów zgromadzonych w aktach sprawy¹⁷, w tym z protokołów przesłuchań oraz wszystkich innych, nawet szczątkowych danych dotyczących opiniowanej osoby¹⁸ lub zdarzenia. Konieczne jest wówczas wypinanie poszczególnych dokumentów z akt, a częściej ich kopiowanie i uwierzytelnianie, co w sposób naturalny opóźnia przekazanie materiałów biegłemu i uzyskanie opinii.

W literaturze prawniczej brakuje zgody w zakresie oceny wpływu ograniczenia dostępu biegłego do akt postępowania na jakość opinii. Z jednej strony prezentowane są poglądy, że udostępnianie w całości akt biegłemu może działać na niego sugerująco¹⁹, a nawet dezorientująco²⁰. Z drugiej zaś podkreśla się, że zorientowanie się biegłego na podstawie akt w okolicznościach sprawy może mu ułatwić wydanie opinii oraz poprawić jej jakość poprzez lepsze zrozumienie mechanizmu powstania materiału badawczego czy wytłumaczenie rodzących się w toku badań niejasności²¹.

Jednocześnie zwraca się uwagę, że wskazane wyżej zagrożenia dotyczą przede wszystkim niedoświadczonych biegłych, którzy niepewni swoich kwalifikacji, mogą szukać w aktach wskazówek pozamerytorycznych, zmniejszając tym prawdopodobieństwo pomyłki, lub angażować się emocjonalnie w sprawę²², a także takich, którzy celem ograniczenia wkładu pracy powielają w swoich opiniach dotychczasowe ustalenia w sprawie, a nawet zastępują własne oględziny protokołami, szkicami sytuacyjnymi czy notatkami urzędowymi sporządzonymi przez policjantów²³. Celowość powoływania takich biegłych rodzi jednak wątpliwości niezależnie od tego, jakie materiały są im udostępniane.

¹⁷ D. Gruszecka, op.cit., s. 494; L.K. Paprzycki, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz Lex*, t. 1, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013, s. 679.

¹⁸ G. Krzysztofiuk, op.cit., s. 881.

¹⁹ Z. Kegel, *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*, Wrocław 1976, s. 115.

²⁰ A. Kegel, Z. Kegel, *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach. Komentarz*, Kraków 2004, s. 105.

²¹ Ibidem; Z. Czeczot, M. Czubalski, *Zarys kryminalistyki*, Warszawa 1972, s. 243; Z. Czeczot, T. Tomaszewski, *Kryminalistyka ogólna*, Toruń 1996, s. 206.

²² T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992, s. 41.

²³ Podobnie: C. Kulesza, loc.cit.

Znowelizowany art. 198 § 1 k.p.k. określa także formę, w jakiej mogą być udostępnione materiały postępowania. Bez wątplenia pozytywnie należy ocenić możliwość udostępniania dokumentów w postaci elektronicznej. Rozwiązanie to nie wpływa bowiem w żaden sposób na jakość opinii, a pozwala zaoszczędzić czas postępowania potrzebny na transport dokumentów czy pracę sekretariatu, a także nie powoduje ograniczeń w dostępności akt dla organów procesowych i stron. Trzeba jednak przyznać, że poprzednie brzmienie omawianego przepisu nie wykluczało takiego sposobu udostępnienia akt i w praktyce był on stosowany²⁴.

Pewne wątpliwości może budzić sformułowanie „dokumenty z akt sprawy lub uwierzytelnione kopie tych dokumentów”, które wyklucza możliwość przekazania kopii bez ich uwierzytelnienia. Takie rozwiązanie kłóci się z celem nowelizacji, jakim miało być przyspieszenie postępowania. Ponadto świadczy o braku konsekwencji ustawodawcy, który nie sformułował żadnych wymogów wobec postaci elektronicznej przekazywanego dokumentu. Jak przyjmuje się w literaturze, może on być udostępniany np. na nośniku informatycznym lub za pomocą poczty elektronicznej²⁵. Należy także zauważyć, że na gruncie poprzedniego stanu prawnego wskazywano, iż nie ma przeszkód, aby udostępnić biegłemu kopie dokumentów z akt sprawy²⁶, nie formułując przy tym zastrzeżeń, że kopie te powinny być uwierzytelnione.

Wydaje się jednak, że przedstawione argumenty nie są wystarczające do odejścia od wykładni językowej opisywanego przepisu i w obecnym stanie prawnym konieczne jest każdorazowe uwierzytelnienie kopii dokumentów przekazywanych biegłym.

Podczas nowelizacji art. 198 § 1 k.p.k. ustawodawca zdecydował się także na ograniczenie podmiotów, które mogą podjąć decyzję o udostępnieniu materiałów biegłemu. Uprawnienie to przekazał wyłącznie sądowi oraz prokuratorowi (a przy uwzględnieniu art. 122 § 1 pkt 1 Ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks kar-

²⁴ Podobnie K. Gajowniczek-Pruszyńska, op.cit., s. 104.

²⁵ K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, A. Lach, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020, s. 615.

²⁶ G. Krzysztofiuk, loc.cit.; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, loc.cit.

ny skarbowy²⁷ również finansowemu organowi postępowania przygotowawczego). Przed nowelizacją omawiany przepis nie regulował powyższego zagadnienia, w konsekwencji decyzję o udostępnieniu akt biegłemu podejmował zwykle autor postanowienia o zasięgnięciu opinii, a więc prowadzący postępowanie. Tym zaś w przypadku dochodzeń była najczęściej Policja. Obecnie w toku postępowania przygotowawczego funkcjonariusze zmuszeni są przekazywać akta postępowania do organu nadzorującego – prokuratora, który zarządzeniem rozstrzyga w przedmiocie udostępnienia akt biegłemu. Udostępnić dokumenty może już jednak nie tylko sąd lub prokurator, ale także inny organ procesowy (np. Policja). Sama czynność ma bowiem jedynie techniczny charakter²⁸.

W uzasadnieniu projektu ustawy trudno szukać przyczyn omawianego rozwiązania. Wydaje się, że wynika ono z chęci ograniczenia spraw i zakresu materiałów przekazywanych biegłym, czemu ma służyć, w przypadku dochodzeń, przekazanie tych kompetencji organowi nadzorującemu. Skutki takiego rozwiązania zdają się jednak sprzeczne z założeniami projektu ustawy nowelizującej zmierzającymi do usprawnienia prowadzonych postępowań. Angażowanie prokuratora w wybór akt podlegających udostępnieniu w naturalny sposób przedłuża powyższy proces, zwłaszcza że często wiąże się z koniecznością rejestracji postępowania w Prokuraturze, analizy akt przez prokuratora, a także transportu korespondencji pomiędzy jednostkami Policji i Prokuratury, które często mieszczą się w innych miejscowościach.

W literaturze obecne są głosy krytyczne wobec powyższego rozwiązania. Grzegorz Krzysztofiuk podnosi np., że nie można uznać go „ani za sensowne, ani za praktyczne”. Skoro bowiem ustawodawca przyznał określonym organom uprawnienie do dopuszczenia dowodu z opinii biegłego, to brakuje merytorycznych argumentów za pozbawieniem tych organów uprawnienia do decydowania o udostępnieniu temu biegłemu dokumentów z akt²⁹.

²⁷ Dz.U. z 1999 r. Nr 83, poz. 931 ze zm.

²⁸ G. Krzysztofiuk, *op.cit.*, s. 884.

²⁹ *Ibidem*, s. 883.

W kontekście powyższych rozważań podkreślenia wymaga jednak, że obecna regulacja Kodeksu postępowania karnego nie zastrzega dla zarządzeń formy pisemnej, a § 118 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r. poz. 1206) wprost wskazuje, że zarządzenie prokuratora w prowadzonym lub nadzorowanym przez niego postępowaniu przygotowawczym może być wydane ustnie, jeżeli nie przysługuje na nie zażalenie. Dodatkowym obowiązkiem prokuratora w takim wypadku jest jedynie sporządzenie w aktach podręcznych odpowiedniej adnotacji. Za dopuszczalne należy zatem uznać wydawanie ustnych zarządzeń w przedmiocie udostępnienia akt biegłym przez prokuratora, w szczególności w sprawach prostych i rutynowych oraz takich, w których dysponuje on aktami zastępczymi lub pełną i aktualną wiedzą na temat zgromadzonych w aktach materiałów.

W znowelizowanym art. 198 § 1 k.p.k. ustawodawca zdecydował się także na szczegółowe uregulowanie udostępniania biegłym dotychczas wydanych w toku postępowania opinii, wskazując, że biegłemu powołanemu z tego względu, że wydana przez innego biegłego opinia jest niepełna lub niejasna albo gdy zachodzi sprzeczność w niej samej lub między różnymi innymi opiniami w tej samej sprawie, przed wydaniem opinii nie udostępnia się tej innej opinii lub tych innych opinii. W uzasadnieniu do projektu ustawy nowelizującej argumentowano, że takie rozwiązanie pozwoli na zapewnienie obiektywnej wypowiedzi na temat danego zagadnienia będącego przedmiotem opinii, tak by można było skonfrontować w sposób rzeczywisty treść obydwu opinii i wywieść stąd istotne dla postępowania wnioski³⁰.

Od omawianej wyżej zasady ustawodawca przewidział wyjątek, uznając, że zapoznanie nowo powołanego biegłego z poprzednio wydaną opinią, a ściślej tylko z jej niezbędnym fragmentem³¹, możliwe

³⁰ Projekt Rady Ministrów: Zmiana ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 21 lutego 2019 r., Sejm RP VIII kadencji, nr druku 3251.

³¹ M. Kurowski, w: *Kodeks postępowania karnego*, t. 1: *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Warszawa 2020, Lex.

jest w szczególnie uzasadnionych wypadkach, gdy przedmiot nowej opinii bezpośrednio dotyczy treści poprzedniej opinii.

Należy jednak pamiętać, że pojęcie szczególnie uzasadnionego przypadku musi podlegać wykładni zawężającej, a w polskim porządku prawnym obowiązuje generalny zakaz tzw. superekspertyzy, czyli ekspertyzy o ekspertyzie. W konsekwencji w literaturze pojawiają się poglądy, że „inna opinia jako przedmiot opinii” mogłaby dotyczyć tylko sytuacji, gdy przy tzw. dowodach naukowych chodziłoby o weryfikację zastosowanej przez innego biegłego metody badawczej³².

Opisywana wyżej zmiana stanu prawnego spotkała się z krytyką w literaturze. Wskazano bowiem, że jest ona wyrazem zbyt dalekiego braku zaufania do kompetencji biegłych i nie da się wykluczyć, iż znajomość wcześniejszej opinii będzie jednak korzystna, a wprowadzone ograniczenia otworzą drogę do częstszego wydawania opinii probabilistycznych, w których biegli będą zaznaczać, że z uwagi na brak dostępu do całości materiałów wnioski nie mogą mieć kategorię charakteru³³. Postulowano przy tym, aby decyzja o nieudostępnianiu dotychczasowej opinii biegłego została pozostawiona prokuratorowi lub sądowi, zamiast stanowić regułę toczących się postępowań³⁴.

Z drugiej strony wskazywano jednak na słuszość przyjętego rozwiązania, argumentując, że istotą przeprowadzenia dowodu z drugiej (kolejnej) opinii jest ostateczne uzyskanie niekwestionowanych wiadomości specjalnych na temat zagadnienia będącego przedmiotem opinii albo przynajmniej zebranie takich wiadomości, które pozwolą organowi procesowemu samodzielnie skonfrontować zawartość uzyskanych w toku postępowania opinii i dokonać wyboru ekspertyzy, na podstawie której możliwe stanie się merytoryczne rozpoznanie sprawy³⁵.

³² D. Gruszecka, op.cit., s. 496.

³³ Ibidem, s. 495.

³⁴ K. Gajowniczek-Pruszyńska, op.cit., s. 103.

³⁵ M. Nawrocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, w: *Biegły w postępowaniu cywilnym i karnym. Komentarz praktyczny, orzecznictwo, wzory pism procesowych*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2020, Legalis.

Zawartą w art. 198 § 1 k.p.k. regulację dotyczącą udostępniania akt biegłemu uzupełnia dodany art. 198 § 1a k.p.k. zobowiązujący do sporządzenia w formie notatki urzędowej wykazu dokumentów udostępnianych biegłemu. W uzasadnieniu projektu wskazano, że wynikająca z niego norma ma charakter zarówno porządkowy, jak i dowodowy, ponieważ do prawidłowej oceny opinii biegłego przez organ procesowy konieczne jest ustalenie przez ten organ, na jakich materiałach procesowych opierał się biegły, wydając swoją opinię³⁶. Z przyczynami, które legły u podstaw wprowadzenia opisywanego przepisu, trudno się nie zgodzić. Co więcej, można dodać, że dokładne określenie przekazywanych dokumentów pozwala na prawidłową weryfikację, czy zostały one zwrócone w całości. Należy bowiem pamiętać, że biegli zobowiązani są do ochrony przekazanych materiałów niezależnie od ich formy i powinni zwrócić je organowi procesowemu najpóźniej wraz z przekazaniem wydanej na ich podstawie opinii³⁷. Ocena brzmienia przepisu § 1a oraz jego praktyczne skutki nie są jednak jednoznaczne.

Wątpliwości budzi już sama konieczność sporządzenia wykazu dokumentów. Należy bowiem podkreślić, że jak już wspomniano, sąd lub prokurator jest zobowiązany do wydania zarządzenia w przedmiocie materiałów podlegających udostępnieniu biegłemu, co czyni, wskazując np. numery kart akt sprawy. Przyjęcie zatem, że wykaz, o którym mowa w art. 198 § 1a k.p.k., może być sporządzony w takiej samej formie, prowadziło do sytuacji, w której notatka w istocie stanowiłaby zbędny dokument powtarzający treść zapisu znajdującego się w zarządzeniu. Z drugiej strony natomiast przyjęcie stanowiska, że przedmiotowy wykaz powinien zawierać nazwy poszczególnych dokumentów, prowadzi do nałożenia czasochłonnego, w szczególności w postępowaniach wielotomowych i gospodarczych, obowiązku o charakterze zupełnie odtwórczym i w zasadzie zbędnym w toku postępowania, ponieważ zakres

³⁶ Projekt Rady Ministrów: Zmiana ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 21 lutego 2019 r., Sejm RP VIII kadencji, nr druku 3251, podobnie: M. Nawrocki, loc.cit.

³⁷ M. Nawrocki, op.cit., s. 515–516.

udostępnionych dokumentów można łatwo ustalić na podstawie numerów kart oraz przeglądu akt.

Ponadto z treści art. 198 § 1a k.p.k. nie wynika jednoznacznie, jaki podmiot powinien sporządzać przedmiotową notatkę. Przepis stanowi bowiem jedynie, że powinna być ona podpisana przez osobę sporządzającą z podaniem imienia, nazwiska i stanowiska służbowego oraz załączona do akt sprawy. Techniczny charakter czynności wskazuje, że do jej wykonania właściwy jest, na podstawie zarządzenia sądu lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze, pracownik sekretariatu. Jednakże sformułowania projektu ustawy nowelizującej³⁸ wskazują, że intencją ustawodawcy było powierzenie tego obowiązku organowi procesowemu. Należy zatem uznać, że to sąd, prokurator lub inny organ prowadzący postępowanie karne sporządza przedmiotową notatkę³⁹, której projekt może być przygotowany przez pracownika sekretariatu lub asystenta.

Ostatnią istotną, w kontekście przedmiotu niniejszego opracowania, zmianą wprowadzoną opisywaną ustawą jest usunięcie niekonsekwencji występującej w dotychczasowym stanie prawnym, w którym odrębnie traktowano opinię biegłego i opinię instytucji naukowej. Dodanie art. 193 § 2a k.p.k., zgodnie z którym do instytucji naukowej lub specjalistycznej oraz osób, które biorą udział w wydaniu opinii tej instytucji, stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące biegłych, nie pozostawia obecnie wątpliwości, że także tym podmiotom można udostępniać dokumenty wskazane w art. 198 § 1 k.p.k. przy zachowaniu rygorów określonych w tym przepisie.

³⁸ Projekt Rady Ministrów: Zmiana ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 21 lutego 2019 r., Sejm RP VIII kadencji, nr druku 3251.

³⁹ Podobnie: J. Mierzwińska-Lorencka, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, Warszawa 2019, s. 97; M. Nawrocki, loc.cit.

3. Konsekwencje procesowe naruszenia art. 198 § 1 i 1a k.p.k.

Decyzja w przedmiocie udostępnienia biegłemu materiałów postępowania nie podlega zaskarżeniu⁴⁰. Sposób i zakres ich udostępniania wpływa jednak na wartość dowodową otrzymanej ekspertyzy i w konsekwencji na końcowe rozstrzygnięcie. Organ procesowy ma przy tym obowiązek dążyć do stworzenia biegłemu warunków umożliwiających mu zapoznanie się z aktami w czasie i w części, które są niezbędne dla wydania rzetelnej i pełnej opinii⁴¹. Celowe jest zatem ustalenie konsekwencji wynikających z zaistniałych w tym zakresie uchybień.

Regulacje art. 198 § 1 i 1a k.p.k. mają charakter procesowy. Obraza tych przepisów może być zatem zgodnie z art. 438 pkt 2 k.p.k. podstawą uchylenia lub zmiany orzeczenia tylko wtedy, kiedy mogła mieć wpływ na jego treść. O ile w przypadku § 1a opisywanego przepisu, ze względu na jego przede wszystkim porządkową funkcję, sytuacje takie będą należeć do rzadkości, o tyle § 1 często może wpływać na ocenę opinii, a w konsekwencji także wyroku lub postanowienia. Stanowisko biegłych oparte tylko na częściowym materiale może bowiem prowadzić do uznania opinii za niepełną⁴², brak zaś podjęcia przez sąd w takim przypadku działań przewidzianych w art. 201 k.p.k. – do poczynienia niewłaściwych ustaleń faktycznych i wydania wadliwego orzeczenia. Powyższe stanowisko znajduje odzwierciedlenie zarówno w orzecznictwie, jak i doktrynie, gdzie wielokrotnie wskazywano, że organ procesowy powinien dążyć do tego, aby biegli dysponowali materiałem niezbędnym do wydania opinii, i uwzględniać tę okoliczność przy jej ocenie, a zwłaszcza uznaniu jej za pełną⁴³. Badanie kompletności przekazanych materiałów oraz oparcia opinii na wszelkich dostęp-

⁴⁰ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, loc.cit.

⁴¹ D. Gruszecka, loc.cit.

⁴² Podobnie K. Gajowniczek-Pruszyńska, op.cit., s. 103 i n.

⁴³ Wyrok SN z dnia 26 czerwca 2002 r., III KK 207/02, Legalis nr 59529; Z. Doda, A. Gaberle, *Dowody w procesie karnym. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1995, s. 114.

nych i zgromadzonych w sprawie dowodach jest przy tym nie tylko uprawnieniem, lecz także obowiązkiem sądu⁴⁴.

Należy jednak pamiętać, że art. 198 § 1 k.p.k., jak i pozostałe przepisy rozdziału 22 Kodeksu postępowania karnego nie zawierają wymogu oparcia opinii na kompletnej dokumentacji⁴⁵. Organ procesowy nie musi zatem udostępniać wszystkich dokumentów, a jedynie takie, które wystarczają do wydania prawidłowej opinii. Decyzja w tym przedmiocie może przy tym wynikać zarówno z zasady ekonomii lub szybkości postępowania, jak i np. ze strategii prowadzonego śledztwa i powinna uwzględniać potrzebę ochrony rozmaitych interesów – publicznych, jak również prywatnych, które mogą być zagrożone w wypadku udostępnienia akt⁴⁶. Organ procesowy może także zrezygnować z przedstawiania dokumentów z akt biegłemu, jeśli zawarte w nich informacje ważne dla wydania opinii zostaną dostarczone w inny sposób⁴⁷, np. w treści uzasadnienia postanowienia.

4. Podsumowanie

Analiza wprowadzonej nowelizacji i jej praktycznych konsekwencji prowadzi do wniosku, że realizacja za jej pomocą założonych przez ustawodawcę celów może być utrudniona.

Uchwalone zmiany sprzyjają zachowaniu obiektywizmu przez biegłych oraz skutecznie wzmacniają ochronę informacji gromadzonych przez organy procesowe na temat uczestników postępowania. Potencjalnie mogą się także przyczynić do spadku kosztów sporządzania opinii przez biegłych, którzy nie będą zobowiązani do weryfikowania obszernych materiałów pod kątem ich przydatności

⁴⁴ Postanowienie SN z dnia 1 września 1975 r., Z 24/75, OSNKW 1975, nr 12, poz. 172; Postanowienie SN z dnia 20 lipca 1977 r., V KZ 54/77, OSNKW 1977, nr 9, poz. 108.

⁴⁵ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 5 listopada 2008 r., II AKa 203/08, OSAW 2009, nr 3, poz. 140.

⁴⁶ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, loc.cit.

⁴⁷ T. Widła, loc.cit.

do opiniowania. Nowa regulacja, przewidując wprost możliwość udostępniania dokumentów w formie elektronicznej oraz ograniczając możliwość przekazywania akt biegłym, zmniejszy także ryzyko utraty lub zniszczenia oryginalnych materiałów. W praktyce bowiem, poza opiniami dotyczącymi materiałów niejawnych, organ procesowy udostępniał zwykle biegłym dokumenty do korzystania również poza siedzibą organu procesowego, gdzie mogły one nie być chronione w sposób dostateczny⁴⁸. Nowa regulacja niewątpliwie wpłynie także pozytywnie na dostępność akt głównych w toku postępowania karnego, ułatwiając organom procesowym prowadzenie innych czynności procesowych, a stronom zapoznanie się ze zgromadzonym materiałem, co dla niektórych autorów stanowi rozwiązanie szczególnie dotkliwego problemu, z którym borykano się w czasie obowiązywania dotychczasowego brzmienia przepisu⁴⁹.

Jednocześnie jednak należy się zgodzić z reprezentowanym w literaturze stanowiskiem, że opisywana wyżej zmiana nie jest wystarczająca do realizacji podstawowego celu założonego przez ustawodawcę w postaci zwiększenia szybkości sporządzania opinii, ponieważ problem w tym zakresie tkwi najczęściej w długim oczekiwaniu na wykonanie pracy przez biegłego⁵⁰. Co więcej, dodatkowe obowiązki o charakterze technicznym w postaci m.in. sporządzenia wykazu dokumentów udostępnianych biegłemu mogą przyczynić się do opóźnienia w przekazaniu mu materiałów, a w konsekwencji opóźnić sporządzenie opinii. Podobny efekt może mieć konieczność prowadzenia dodatkowych konsultacji z biegłym i uzupełnianie materiału na jego żądanie, a także każdorazowe przedkładanie prokuratorowi akt przez prowadzącego dochodzenie celem wydania zarządzenia w przedmiocie udostępnienia akt i jego modyfikacji.

⁴⁸ K. Eichstaedt, *Dostęp biegłego do akt sprawy*, w: K. Eichstaedt, P. Gałeciki, A. Depko, *Metodyka pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych*, Warszawa 2012, s. 121–123; M. Nawrocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, w: *Biegły w postępowaniu cywilnym i karnym. Komentarz praktyczny, orzecznictwo, wzory pism procesowych*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2017, s. 514–515.

⁴⁹ J. Zagrodnik, Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020, s. 89.

⁵⁰ K. Gajowniczek-Pruszyńska, loc.cit.

Ponadto dążenie do ograniczenia materiałów przekazywanych biegłym, w tym dotychczas sporządzonych ekspertyz, może odbić się negatywnie na możliwości sporządzania opinii kategoriycznych.

Na szczególną uwagę i być może interwencję ustawodawcy zasługuje regulacja dotycząca podmiotu podejmującego decyzję o udostępnieniu akt oraz obowiązku sporządzenia wykazu dokumentów.

Trudno bowiem uzasadnić celowość odebrania funkcjonariuszom Policji prowadzącym dochodzenie możliwości wyboru materiałów przekazywanych powołanym przez nich biegłym, zwłaszcza że decyzje takie mogły być do tej pory korygowane w trybie nadzoru (art. 326 k.p.k.). W celu zapewnienia bieżącej kontroli wystarczające było np. wprowadzenie obowiązku informowania prokuratora o podjęciu decyzji w tym przedmiocie, co z jednej strony pozwoliłoby na szybką zmianę zarządzenia, a z drugiej nie opóźniałoby realizacji postanowienia o zasięgnięciu opinii.

Sporządzenie wykazu dokumentów, których oryginały, postać elektroniczna lub uwierzytelnione kopie zostały przed wydaniem opinii udostępnione biegłemu, stanowi natomiast zwykle zupełnie zbędny obowiązek obciążający organ procesowy, szczególnie dotkliwy w sprawach o rozbudowanym materiale dowodowym. Do osiągnięcia założonego przez ustawodawcę celu wystarczające byłoby bowiem określenie obowiązku, jakim jest wykazanie w aktach sprawy, jakie dokumenty przekazano biegłemu, bez wskazywania ich formy. Takie rozwiązanie pozwoliłoby uniknąć sporządzania pracochłonnych wykazów, powielających informacje wynikające np. z zarządzenia o udostępnieniu akt.

Rolą praktyki, o ile ustawodawca nie zdecyduje się w tym zakresie na interwencje, będzie wypracowanie rozwiązań pozwalających na sprawne wykonywanie postanowień o zasięgnięciu opinii biegłych mimo nałożenia wyżej opisanych obowiązków.

Niezbędne będzie również podjęcie działań pozwalających na szybki, a jednocześnie prawidłowy wybór dokumentów istotnych z punktu widzenia biegłych, a także pozwalający im dokonać oceny, z uwzględnieniem wiedzy specjalnej, czy inne zgromadzone w toku postępowania materiały mają lub mogą mieć wpływ na treść opinii. Rozwiązaniem tej kwestii może okazać się proponowana już

w przeszłości tzw. konsultacja wstępna, podczas której biegły oraz organ procesowy ustalają zakres przekazywanych materiałów⁵¹, lub udostępnienie biegłemu przeglądu akt.

STRESZCZENIE

Udostępnianie materiałów z akt postępowania przygotowawczego biegłym – geneza oraz praktyczne skutki zmian wprowadzonych ustawą z dnia 19 lipca 2019 r.

Ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. znowelizowano Kodeks postępowania karnego. W niniejszym artykule podjęto próbę zaprezentowania zmienionych przepisów dotyczących udostępniania akt postępowania przygotowawczego biegłym, wyjaśnienia przyczyn zmian w tym zakresie, a także opisanie praktycznych skutków nowelizacji. Wykazano, że osiągnięcie oczekiwanego przez ustawodawcę celu w postaci przyspieszenia postępowania w wyniku wprowadzonych zmian jest mało prawdopodobne.

Słowa kluczowe: Kodeks postępowania karnego; przyspieszenie postępowania; biegli; akta; postępowanie przygotowawcze

SUMMARY

Making the case files available for experts in pre-trial criminal proceedings – the origin and practical effects of the amendment to the Code of Criminal Procedure adopted on July 19, 2019

On July 19, 2019, the amendment to the Code of Criminal Procedure was enacted. The text attempts to present revised legal regulations concerning making the case file available for experts in pre-trial criminal proceedings, explain reason and describe practical effects of the amendment. The article indicates that expected acceleration of the criminal investigation due to new regulations is doubtful.

Keywords: Polish Code of Criminal Procedure; acceleration of the criminal investigation; experts; case files; pre-trial criminal proceedings

⁵¹ Z. Kegel, op.cit., s. 116.

BIBLIOGRAFIA

- Całkiewicz M., *Wykorzystanie opinii biegłego w polskim procesie karnym*, „Problemy Kryminalistyki” 2008, nr 259.
- Czeczot Z., Czubalski M., *Zarys kryminalistyki*, Warszawa 1972.
- Czeczot Z., Tomaszewski T., *Kryminalistyka ogólna*, Toruń 1996.
- Doda Z., Gaberle A., *Dowody w procesie karnym. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1995.
- Drajewicz D. (red.), *Kodeks postępowania karnego*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–424*, Warszawa 2020.
- Dudka K. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Dudka K. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020, Lex.
- Dzierżanowska J., Studzińska J., *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecznictwem*, Warszawa 2019.
- Eichstaedt K., *Dostęp biegłego do akt sprawy*, w: K. Eichstaedt, P. Gałęcki, A. Depko, *Metodyka pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych*, Warszawa 2012.
- Gaberle A., *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*, Warszawa 2010.
- Gajowniczek-Pruszyńska K., Karlik P., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do ustawy z 19.7.2019 r.*, Warszawa 2020.
- Hofmański P. (red.), Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 4, Warszawa 2011.
- Kegel A., Kegel Z., *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach. Komentarz*, Kraków 2004.
- Kegel Z., *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*, Wrocław 1976.
- Kryże A., Niedzielak P., Petryna K., Wirzman T.E., *Kodeks postępowania karnego. Praktyczny komentarz z orzecznictwem*, Warszawa 2002.
- Mazur M. (red.), *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Warszawa 1976.
- Mierzwińska-Lorencka J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, Warszawa 2019.
- Mogilnicki A., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2019 (reprint wydania z 1933 r.).

- Nawrocki M., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, w: *Biegły w postępowaniu cywilnym i karnym. Komentarz praktyczny, orzecznictwo, wzory pism procesowych*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2017.
- Nawrocki M., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, w: *Biegły w postępowaniu cywilnym i karnym. Komentarz praktyczny, orzecznictwo, wzory pism procesowych*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2020, Legalis.
- Paprzycki L.K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz Lex*, t. 1, Warszawa 2013.
- Sakowicz A. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Stefański R.A. (red.), S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2003.
- Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego*, t. 1: *Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2020, Lex.
- Widła T., *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992.
- Zagrodnik J., Chmielniak Ł., Klonowski M., Rychlewska-Hotel A., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020.

